

УДК 159.9:001.89](02)
B72

*Рекомендовано Вченуою радою КПІ ім. Ігоря Сікорського
(протокол № 2 від 10 лютого 2020 р.)*

Автори: Волянюк Н. Ю. — розд. 2, 4, 7;
Ложкін Г. В. — розд. 1, 3, 9;
Колосов А. Б. — розд. 5, 8;
Андрійцев Б. В. — розд. 6

Рецензенти: Осьодло В. І. — доктор психологічних наук, професор, начальник гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняховського;
Чепелєва Н. В. — доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАН України, заступник директора Інституту психології імені Г. С. Костюка НАН України з науково-інноваційної роботи

Волянюк Н. Ю.

B72 Психологія наукової діяльності : [Монографія] / Н. Ю. Волянюк, Г. В. Ложкін, А. Б. Колосов, Б. В. Андрійцев. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського; Центр ДЗК, 2020. 352 с.

ISBN 978-617-7175-55-0

В монографії розглядається проблема наукової діяльності крізь призму різноманітних аспектів психології. Автори обговорюють соціально-психологічну характеристику наукової спільноти; розкривають особливості міжособистісного спілкування в наукових організаціях різного рівня взаємодії; аналізують психологічну систему наукової діяльності та її регулятори; висвітлюють роль творчості у науковій діяльності, характеризують творчий процес і продукт. Окремий розділ присвячено аналізу психологічного забезпечення професійного довголіття вченого.

Монографія адресована науковцям, аспірантам, викладачам і всім читачам, які цікавляться різними ракурсами психологічної науки.

УДК 159.9:001.89](02)

© Н. Ю. Волянюк, Г. В. Ложкін,
А. Б. Колосов, Б. В. Андрійцев, 2020
ISBN 978-617-7175-55-0 © КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020

ЗМІСТ

Вступ	6
Розділ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	9
1.1. Методологія науки та її базові поняття	9
1.2. Рефлексивний аналіз методологічних принципів дослідження	14
1.3. Психологічна характеристика загальнонаукових методів дослідження	18
Розділ 2. НАУКОВА СПІЛЬНОТА ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ	29
2.1. Основні характеристики та атрибутивні ознаки «малої групи» у наукових підрозділах	29
2.2. Характеристика змісту соціально-психологічних процесів у малих групах	37
2.3. Психологічні особливості наукової школи як основної «одиниці» організації спільної діяльності вчених	42
2.4. Системний аналіз сутнісних властивостей та типів наукових шкіл	45
2.5. Координація діяльності в контексті рольової різноманітності в наукових групах	54
2.6. Універсальна система правил як регулятор наукової діяльності вчених	58
Розділ 3. ПСИХОЛОГІЯ МІЖСОБІСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ В НАУКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ	63
3.1. Вплив спілкування та особливості формування взаємовідносин у науковому колективі	63
3.2. Комунікативна сторона спілкування (обмін інформацією, зворотній зв'язок, бар'єри, вплив) ..	69
3.3. Перцептивна сторона спілкування (механізми соціальної перцепції, формування першого враження, стереотипи)	75
3.4. Інтерактивна сторона спілкування та її місце у побудові взаємовідносин у науковому колективі	85

Розділ 4. ПСИХОЛОГІЧНА СИСТЕМА НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ РЕГУЛЯТОРИ	91
4.1. Психологічна система діяльності та її компоненти	91
4.2. Класифікаційні маркери основних рівнів аналізу діяльності суб'єкта	102
4.3. Інтегративні психічні процеси регуляції наукової діяльності вченого	104
4.4. «Психологічна ціна» реалій високих технологій ...	126
4.5. Психологічні бар'єри інноваційної активності суб'єкта та їх подолання	137
Розділ 5. ПСИХІЧНІ СТАНИ СУБ'ЄКТА НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	145
5.1. Біопсихічні та психофізичні маркери психічних станів підвищеної мобілізації	150
5.2. Виявлення та групування основних типів психічних станів зниженої активності	159
5.3. Проблема подолання важків станів крізь призму категорії переживання	164
5.4. Працездатність та розумова працездатність як предмет психологічного аналізу	167
5.5. Психологічна репрезентація розумової втомлюваності і втоми	176
Розділ 6. ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ ТА ПРОДУКТИВНОСТІ У НАУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	187
6.1. Виявлення та обґрунтування внутрішніх передумов успіху в науці	187
6.2. Творчість як універсальна якість особистості та її системний аналіз	198
6.3. Характеристика творчого процесу й продукту	214
6.4. Індивідуально-психологічні особливості творчої особистості	223
6.5. Порівняльний аналіз внеску зовнішньої та внутрішньої мотивації наукової творчості особистості	229

6.6. Систематизаторські традиції та сучасні тренди у виявленні основних типів вчених	237
Розділ 7. ЗОВНІШНІ ТА ВНУТРІШНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ВЧЕНОГО	243
7.1. Технологія самопрезентації й самовираження особистості	243
7.2. Спілкування як елемент іміджу вченого	247
Розділ 8. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУБ'ЄКТА НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	261
8.1. Диференціація понять: психологічний потенціал, ресурс, резерв та можливості суб'єкта наукової діяльності	261
8.2. Інтелектуальність як ресурс та чинники її розвитку	266
8.3. Особливі індивідуальні якості суб'єкта як ресурс	273
8.4. Науково-дослідницька компетентність як ресурс	281
Розділ 9. ПСИХОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОГО ДОВГОЛІТТЯ У НАУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	285
9.1. Основні підходи до розуміння професійного довголіття та його чинників	285
9.2. Експліцитний аналіз професійного довголіття та функціонального стану суб'єкта наукової діяльності	293
9.3. Прийоми регуляції функціонального стану та працевдатності	295
9.4. Превентивне психологічне забезпечення професійного довголіття	299
Висновки	336
Література	338